



Тактика затримання та забезпечення прав людини

Лекція 4 · Тема 7

ПРАВОВІ ОСНОВИ · ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ · ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Зміст лекції

01

Правові підстави затримання

Нормативна база, ключові підстави, алгоритми дій уповноважених осіб

03

Правові підстави застосування сили

Необхідна оборона, уявна оборона, затримання злочинця, крайня необхідність

02

Рівні опору та застосування сили

П'ять рівнів опору, п'ять рівнів сили, принцип пропорційності

04

Забезпечення прав людини

Конвенційні гарантії, документування, особливі категорії осіб

РОЗДІЛ 1

Правові підстави затримання

Затримання – найбільш суворе короткострокове обмеження права людини на свободу та особисту недоторканність.



Нормативна база



Конституція України

Ст. 29 – право на свободу та особисту недоторканність



КПК України

Ст. 207, 208 – підстави та порядок затримання



КУпАП

Ст. 260–263 – адміністративне затримання



Закон «Про Національну поліцію»

Розділ V – заходи примусу

Ключові підстави затримання

Ст. 208 КПК – кримінальне затримання

Особу застали під час вчинення злочину або безпосередньо після нього; очевидець або сукупність ознак вказують на особу.

Уповноважені: поліцейські, військовослужбовці Служби правопорядку, НГУ, УДО, ДПС, СБУ, розвідувальні органи, Служба судової охорони.

Ст. 262 КУпАП – адміністративне затримання

Для складення протоколу про адміністративне правопорушення, якщо це неможливо зробити на місці.

 **Важливо:** Затримання без ухвали слідчого судді можливе лише у невідкладних випадках, чітко визначених законом.

Верховний Суд (Постанова ККС ВС від 15.06.2021 у справі № 204/6541/16-к) роз'яснює, що термін «уповноважена службова особа» відсилає до спеціальних законодавчих актів і охоплює широке коло представників правоохоронних структур.



РОЗДІЛ 2

Рівні опору та застосування сили

Поліцейський приймає рішення про рівень застосування сили в кожній конкретній ситуації — як правило, в умовах жорсткого дефіциту часу.

П'ять рівнів опору

1

1. Мовний опір

Невиконання, ігнорування вербальних вимог поліцейського без фізичного контакту

2

2. Пасивний опір

«Пасивна вага» – відсутність рухів без наміру атакувати (напр., сидячий страйк)

3

3. Захисний опір

Фізичні дії, що заважають контролю (забирання рук, відштовхування), без наміру атакувати

4

4. Активний опір

Спроба вдарити, травмувати або чинити перешкоди законним діям поліцейського

5

5. Активна агресія

Дії, що виправдовують застосування вогнепальної зброї: озброєний напад, груповий напад

П'ять рівнів застосування сили



Присутність

Сам факт присутності поліцейського



Вербальні вимоги

Чіткі, голосні, зрозумілі команди



Прийоми контролю

Больові точки, важелі, прийоми рукопашного бою



Спеціальні засоби

Кийки, наручники, слезоточиві речовини, службові собаки



Вогнепальна зброя

Останній надзвичайний захід

Рівень застосування сили має бути **адекватним рівню опору** та динамічно змінюватися разом із ситуацією – як у бік ескалації, так і деескалації.

Додаткові фактори впливу на рівень сили

Вік і стать

Вагітність, малолітній вік, ознаки старості

Фізичні властивості

Зріст, вага, інвалідність

Наявність зброї

У підозрюваного або групи

Кількість осіб

Підозрюваних vs. поліцейських

Психологічний стан

Збудження, неосудність

Сп'яніння

Алкоголь, наркотики, медпрепарати

Місце події

Публічний простір, закрите приміщення

📄 Принцип пропорційності: сила має бути адекватною небезпеці та динамічно коригуватися.

РОЗДІЛ 3

Правові підстави застосування сили

Ст. 27 Конституції України гарантує право захищати своє життя і здоров'я від протиправних посягань. Для поліцейських цей захист є ще й службовим обов'язком.



Необхідна оборона (ст. 36 КК)

Визначення

Дії для захисту прав особи, суспільних та державних інтересів від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння шкоди, необхідної для негайного відвернення посягання.

Абсолютне право

Кожна особа має право на оборону незалежно від можливості уникнути посягання або звернутися за допомогою до влади.

Перевищення меж

Умисне заподіяння тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання. Відповідальність – лише за ст. 118 та 124 КК.

Ч. 5 ст. 36 КК

Застосування зброї проти озброєної особи або групи осіб, а також для відвернення насильницького вторгнення в житло – не є перевищенням меж незалежно від тяжкості шкоди.

Уявна оборона та затримання злочинця

Уявна оборона (ст. 37 КК)

Заподіяння шкоди за відсутності реального посягання через помилкову оцінку ситуації.

- Виключає відповідальність, якщо обстановка давала достатні підстави для помилки і особа не могла її усвідомити
- Якщо особа могла усвідомити помилку – відповідальність за необережність
- Перевищення меж уявної оборони – відповідальність як за перевищення необхідної оборони

Затримання злочинця (ст. 38 КК)

Дії потерпілого та інших осіб після вчинення злочину, спрямовані на затримання і доставляння до органів влади, не є злочином за умов:

- Особа вчинила злочин (або замах)
- Затримання – безпосередньо після вчинення
- Мета – доставляння до правоохоронних органів
- Шкода відповідає небезпечності посягання та обстановці

Крайня необхідність (ст. 39 КК)

Заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам третіх осіб для усунення небезпеки, яку неможливо відвернути іншим шляхом.



Небезпека наявна і дійсна

Реально загрожує особі, іншим особам, суспільству або державі



Немає іншого шляху

Небезпеку неможливо усунути без заподіяння шкоди



Пропорційність шкоди

Заподіяна шкода не може бути більшою, ніж відвернена



Цивільна відповідальність

Крайня необхідність не звільняє від цивільно-правової відповідальності за шкоду

Правила застосування фізичної сили

Підстави застосування

- Забезпечення особистої безпеки або безпеки інших
- Припинення правопорушення
- Затримання правопорушника
- Подолання перешкод при переслідуванні
- Відкриття доступу до закритих приміщень (за законних підстав)
- Усунення загрози від стихійного лиха, аварії, тварин

Заборонені категорії

Фізичну силу **заборонено** застосовувати до:

- Жінок з явними ознаками вагітності
- Малолітніх осіб (до 14 років)
- Осіб з явними ознаками інвалідності або старості

Виняток: збройний або груповий напад, що загрожує життю, якщо відбити його іншим способом неможливо.

- ❏ Після застосування сили поліцейський зобов'язаний надати медичну допомогу постраждалому та скласти рапорт керівнику. При тілесних ушкодженнях – негайно повідомити прокурора.

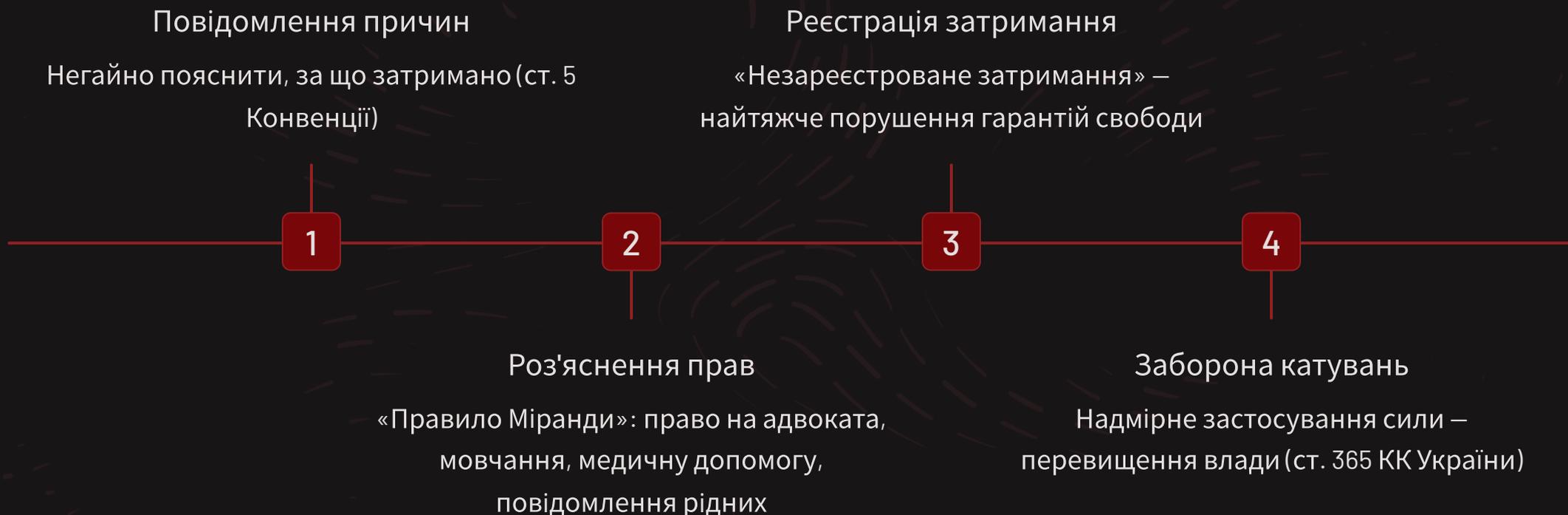
РОЗДІЛ 4

Забезпечення прав людини під час затримання

Правоохоронець зобов'язаний дотримуватися прав, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.



Алгоритм дотримання прав затриманого



У справі № 754/2553/18 (Постанова від 10.10.2023) суд констатував: відсутність записів про затримання позбавляє можливості контролювати стан здоров'я затриманого та дотримання його прав.

Процесуальні гарантії та документування

1 Протокол затримання (ст. 208 КПК)

Обов'язково: дата, точний час (хвилини), місце, підстави, результати обшуку, заяви затриманого.

2 Інформування БВПД

Згідно з Постановою КМУ №1363, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити Центр безоплатної вторинної правової допомоги.

3 Реєстрація в Custody Records

Сучасний стандарт фіксації всіх дій із затриманим від моменту доставлення у відділок до звільнення або суду.

📄 **Час затримання** рахується з моменту, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поруч із правоохоронцем. КПК не вимагає обов'язкового відеозапису моменту затримання або присутності понятих (Постанови ВС від 19.03.2025 та 15.04.2025).

Особливі категорії осіб



Судді

Затримання без згоди Вищої ради правосуддя можливе лише під час або відразу після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (Постанова від 15.06.2023, справа № 760/26347/18).



Адвокати

Неповідомлення ради адвокатів або помилки в протоколі самі по собі не завжди ведуть до недопустимості доказів, якщо факт затримання не заперечується (Постанова від 13.06.2023, справа № 520/2703/17).



Неповнолітні

При затриманні за адміністративне правопорушення норми КУПАП не вимагають обов'язкової участі захисника під час складання протоколу (Постанова від 02.02.2022, справа № 676/6492/19).



Виконання вироку

Затримання особи, щодо якої вирок набрав чинності, здійснюється на підставі самого вироку з метою відбування покарання (Постанова від 12.11.2025, справа № 263/13128/18).

Ключові висновки

Законність

Затримання можливе лише на чітко визначених законом підставах. Без ухвали судді – лише у невідкладних випадках.

Пропорційність

Рівень застосування сили має відповідати рівню опору та динамічно змінюватися разом із ситуацією.

Права людини

Негайне повідомлення причин, роз'яснення прав, заборона катувань – обов'язкові гарантії Конвенції.

Документування

Протокол, повідомлення БВПД, реєстрація в Custody Records – відсутність документування робить затримання незаконним.

Тема 7 · Лекція 4

Нормативна база

Конституція України, КПК (ст. 207–208), КУпАП (ст. 260–263), Закон «Про Національну поліцію», КК України (ст. 36–39)

Практика Верховного Суду

Постанови ККС ВС у справах № 204/6541/16-к, № 754/2553/18, № 760/26347/18, № 520/2703/17, № 676/6492/19, № 263/13128/18

